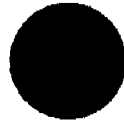

اهل حق

۳

از : دکتر حشمت الله طیبی

ظهور سلطان اسحق را دوره پردیوری نامند و او را مقنن و مجدد آئین حقیقت گفته‌اند و با ظهور اودر قرن هشتم هجری صحنه جدیدی در تاریخ اهل حق آغاز میشود .

در دفترها و متون اهل حق از جنگی بین سلطان و برادران وی صحبت شده که پس از فوت شیخ عیسی اتفاق افتاد و سبب مهاجرت سلطان سهاک با معدودی از یاران از برزنجه گردید.

مهاجرت سلطان از زادگاه خود برزنجه و اقامت در محلی از اورامان بنام پردیور در کنار رود سیروان بر عده پیروان حق در میان ایلات کرد بیافزود، با افزایش روز افزون پیروان حقیقت ، سلطان به ایجاد هم‌آهنگی و مکتب واحدی در میان تمام مجامع اهل حق که تا آن زمان پراکنده و از هم بی‌خبر بودند، توفیق یافت، بنای خاندانها، مراسم سرسپردن و جوز سرشکستن ، انتخاب پیرو دلیل و وظایف آنها، تشکیل مجمع مذهبی (جم‌خانه) با تشریفات و آداب مخصوص. روزه سه روزه و بالاخره آئین قربانی و خدمت (نذرونیا) دستورات و قوانینی است که مقنن و مجدد آئین حقیقت (سلطان سهاک) بر اساس اصول حق و حقیقت به یاران ابلاغ فرمود، پس از سلطان بوسیله بزرگان اهل حق این آئین با همان قالب و قواعد تا با امروز همچنان ادامه دارد .

ترکیب اجتماعی و مذهبی اهل حق.

از سازمان اجتماعی و دینی اهل حق قبل از ظهور سلطان اسحق اطلاع درستی در دست نیست برای نخستین بار در عصر وی کلیه یاران در مراتب و درجات زیر قرار گرفتند.

الف = یاران روحانی

۱- هفت تن (۱)

هفت تن در مرتبه اول از یاران سلطان اسحق قرار دارند. همانطور که سلطان مظهر علی و علی مظهر ذات حق است هر یک از هفت تنان نیز در سلسله مراتب روحانی مظهر یکی از هفت فرشته‌ای است که خداوند از بطن ذرخلق فرمود و با آنها عهد و میثاق دیبا بس ازلی، را بست، این هفت تن بامناصبشان عبارتند از:

- ۱- سید خدر شاهوی ملقب به بنیامین و پیر بنیامین که سمت پیری بر عموم اهل حق را دارد (مظهر جبرئیل).
  - ۲- موسی او مخفف موسی سیاوه یعنی (موسی سیاه) چرده ملقب به داود کوسوار و یار داود که سمت دلایل بر عموم اهل حق را دارد (مظهر اسرافیل).
  - ۳- دلاز کن الدین دمشقی ملقب به موسی و پیر موسی که دفتر دار و نشی سلاطین سهاک است (مظهر میکائیل).
  - ۴- مصطفی کنیه اش مصطفی داودان (دژ نیم، سپاه سالار و فرشته سگ) ریاست امور انتظامات را داشته (مظهر عزرائیل).
  - ۵- خاتون دایراک ملقبه به خاتون رضبار یار در بار مادر سلطان و شفیع یاران و رئیس جادعه نسوان اهل حق. اداره کردن امور نذورات مطبوعه را داشته (مظهر جودالعیین).
  - ۶- شاه ابراهیم ملقب به ملک طیار (مظهر عقیق).
  - ۷- حسین ملقب به بابا یادگار یا شاه یادگار که او را یادگار حسین
- ۱- درباره عدد هفت و اهمیت آن نزد اقوام و ادیان مختلف به تحلیل هفت پیکر نظامی تألیف دکتر محمد معین چاپ دانشگاه مراجعه شود.

(حسین بن علی) نیز میگویند (مظر یقیق) (۱)
 شاه ابراهیم و شاه یادگار نیابت سلطنت عرفانی سلطان را داشته اند و
 بهیمن دلیل آنها را هم شاه خطاب فرموده است (۲)
 این هفت تن مقدس اهل حق و وظایفی که هر يك برعهده دارند بی
 شباهت به هفت تن یشت بزرگ یا هفت امشاسپندان بزرگ زرتشتیان که واسطه
 انسان با پروردگاریند، نیست. باعتقاد زرتشتیان «برای اینکه انسان بتواند در
 این جهان خاکی با پروردگار خویش که نور مطلق است در رابطه باشد این
 فرشتگان را واسطه قرار داده از برای آنان دوجنیه قائل شده اند يك وجه لاهوتی
 و يك صورت ناسوتی آنچه در عالم کون و وجود میگذرد کلیه بدستکاری این
 گماشتگان صورت می پذیرد آنانند اجراء کنندگان مشیت و اراده خداوندی
 و وزیران پادشاه حقیقی» (۳)

این فرشتگان عبارتند از:

هرمرزد - بهمن - اردیبهشت - شهریور - سپندارمذ - خرداد - امرداد.
 اهل حق نیز درباره هفت تنان خویش همین اعتقاد را دارند و وظایفی که
 برای هر يك قائل اند بی شباهت به وظایف هفت تن یشت بزرگ نیست مثلاً
 «سپندارمذ در عالم معنوی مظهر محبت و بردباری و تواضع اهورا مزداست. در
 جهان جسمانی فرشته ای است و کل زمین باین مناسبت آن رامونث دانسته
 دختر اهورا مزدا خوانده اند ، سپندارمذ موظف است که همواره زمین را خرم و
 آباد و پاک و بارور نگهدارد.

کلیه خشنودی و آسایش در روی زمین سپرده بدست اوست . این فرشته
 شکبیا و بردبار است بخصوصه مظهر وفا و اطاعت و صلح و سازش است . (۴)
 در مسلک اهل حق نیز رضبار (رمز بار) خاتون مادر سلطان اسحق جزویاران

۱- مرقد بابا یادگار در محلی بنام سرانه واقع در کوه دالاهو از رشته
 زاگرس در منطقه کرمانشاهان معروف به بابا یادگار زیارتگاه طوایف اهل
 حق است .

۲- برهان الحق ص ۴۶-۴۴

۳- ادبیات مزدیسنايشتها از پورداود ص ۷۳

۴- ایضاً ص ۹۴

روحانی و شفیع یاران و رئیس طبقه نسوان است و اداره کردن امور نذورات مطبوخه را مستقیماً تحت نظر داشته (۱)

۲ = هفت وانه

هفت وانه در درجه دوم از یاران روحانی سلیمان قرار دارند و آنها عبارتند از :

- ۱- سید محمد .
  - ۲- سید ابوالوفا .
  - ۳- حاجی بابوعیسی یا (حاجی بابو حسین) .
  - ۴- میرسور (سور بمعنای سرخ است) .
  - ۵- سید مصفا .
  - ۶- شیخ شهاب الدین .
  - ۷- شیخ حبیب شه .
- گویند شیخ حبیب شه از طبقه نسوان و جزء ندیمه های خاتون رمزبار و از محارم سلطان اسحق بوده است (۲)

۳ = هفت نفر قول طاس عبارتند از :

- ۱- قلی
- ۲- شهاب الدین
- ۳- شاه کرم
- ۴- شاه نظر
- ۵- عیسی یا سلمان
- ۶- شاهمراد
- ۷- پیر دلاور (۳)

ب- بقیه یاران اهل حق

- ۱- هفت هفتوانه مجموعاً ۴۹ نفر بوده اند
- ۲- هفده سردار حقیقت .
- ۳- چهل تن .
- ۴- هفتاد و دو پیر (که سمت دلیلی یاران حقیقت را داشته اند)
- ۵- چهل چهل تن مجموعاً هزار و شصت نفر .
- ۶- نود و نه پیر شامو (شاهونام یکی از قله های زاگرس است) .

۱- امروزه نیز اداره نذورات مطبوخه را یکی از بانوان اهل حق عهده دار است .

۲- برهان الحق ص ۴۶ ۳- ایضاً ص ۴۷

۷- شصت و شش غلام زرین کمر.

۸- هزارویک غلام خواجه صفت .

۹- بیور هزار غلام (یعنی ده هزار غلام)

۱۰- بیون غلام یعنی بقیه اهل حق. زیرا بیون بمعنای بی شمار است (۱)

برای اینکه تکالیف دینی پیروان اهل حق در هر عصر و زمانی روشن باشد از طرف سلطان مقرر گردید خاندانهائی به ریاست یکی از مقدسین تأسیس گردد تا صاحب هر خاندان نسلا بعد نسل نسبت بجمعی از جماعت اهل حق زمان خود بجانشینی پیرنیامین انجام وظیفه نمایند. وظیفه دلیلی هم بر حسب امر سلطان بعد از داود به دو طبقه تفویض شد یکی اولاد هفتاد و دو پیر و دیگر کسی که از طرف صاحب خاندان انتخاب شود نسل اندر نسل این وظیفه را عهده دار باشند. خاندانهائی که در زمان سلطان و بنا بامر او تأسیس شدند عبارتند از هفت خاندان بشرح زیر :

۱- خاندان شاه ابراهیمی منسوب به شاه ابراهیم (از هفت تن) فرزند سید محمد از هفتوان .

۲- خاندان عالی قلندر.

۳- خاندان خاموشی از نسل سید ابوالوفا یکی از هفت تن .

۴- خاندان یادگاری منسوب به بابا یادگار (از هفت تن) و جانشین سلطان اسحق .

۵- خاندان پیرسور از هفتوانه .

۶- خاندان سید مسفا (مصطفی) از هفتوانه .

۷- خاندان حاجی بابو عیسی از هفتوانه .

بعد از سلطان اسحق بنا بمقتضیات زمان و بمناسبت های مختلف چهار خاندان دیگر تأسیس شد و جمع آنها به یازده رسید چهار خانواده آخری عبارتند از :

۸- خاندان ذوالنوری منسوب به ذوالنور قلندر و از نسل سید ابوالوفا.

۹- خاندان آتش بگ.

۱۰- خاندان شاه حیاس .

۱۱- خاندان بابا حیدر (۱)

با تأسیس خاندانهای حقیقت ترکیب اجتماعی مسلک اهل حق شباهت کاملی به کلانی پیدا کرد که از خانواده‌های بسیاری تشکیل یافته بهمین جهت یکی از نامهای اهل حق طایفه میباشد و بآنها گفته میشود اهل طایفه، از مختصات این مردم یاری و همکاری است که نسبت بهم دارند، کلیه افراد متعلق به خاندانها بوسیله مقررات و قوانین خاص اجتماعی و مذهبی از زمان سلطان اسحق بهم پیوسته اند و این پیوستگی يك نوع اتحادمادی و معنوی بین آنها برقرار کرده. باین مناسبت نام دیگری بر نامهای این مسلک افزوده و آن کلمه یاری است که بآنها یارسان یا یارستان نیز میگویند .

سر سپردن

از ارکان مذهب اهل حق سرسپردن یعنی بدرگاه حق و حقیقت سر تسلیم و رضا فرود آوردن و با شرط و اقرار (میشاق) به پادشاه حقیقت یعنی سلطان اسحق پیوستن و با واسطه پیر و دلیل با صاحب خاندان بیعت نمودن است. هر کودکی که در خانواده اهل حق بدنیا آید اعم از ذکور یا اناث باید سرسپرده شود تا در زمره اهل حق درآید . کسیکه پشت اندر پشت از اهل حق باشد او را چکیده می نامند و کسی که پس از طی مراحل سه گانه شریعت **طریقت و معرفت** به مسلک حقیقت پیوندد او را چسبیده خوانند . از اصول سرسپردن داشتن پادشاه پیر و دلیل و شکستن يك عدد جو زاست. - **پادشاه معنوی** برای هر اهل حق خاوندگار (پادشاه ازلی) است و پادشاه حقیقت سلطان اسحق میباشد و جانشینان سلطان در جهان ظاهر دیده داران (۲) هر عصرند و در جهان باطن کلام حقیقت .

۱- برای اطلاع بیشتر از خاندانهای حقیقت به برهان الحق تألیف نورعلی الهی رجوع شود .

۲- باصطلاح اهل حق «دیده دار» و (باطن دار) کسی است که هر چه بیند از حق است و هر چه گوید از باطن امر است نه از ظاهر کلام . برهان الحق ص ۱۵ .

- پیر معنوی برای هر اهل حق جبرئیل (پیر ازل) و پیر حقیقت بنیامین است و جانشینان او صاحبان خاندان اند .

- **دلیل معنوی** . برای هر اهل حق اسرافیل (دلیل ازل) و دلیل حقیقت داود است و جانشینانش هفتاد و دو پیر و اولادان آنها در هر عصری هستند . (۱)

۱- اینکه دانایان و پیشینگان گفته اند که چون مرد پانزده ساله شود می باید که از فرشتگان یکی را پناه خود گیرد و از دانایان یکی را دانای خود گیرد و از دستوران و مؤبدان یکی را بدستوری خود گیرد .

۲- تا اگر وقتی آستانه پیش آید از آن مشاسپندان امنیت خواستاری کند تا او را از آن آستانه رهایی دهند .

۳- اگر وقتی کاری پیش آید و رأی و مشورتی باید با آن دانا سگالش کند تا تدبیر آن دانا او را بگوید .

۴- واگر شایست و ناشایست پیش آید با آن دستور بگوید تا او را جواب دهد . صد در نشر در ۲۶ ص ۲۲

جوز سرشکستن

برای شکستن جوز سر تشریفات خاصی در حضور عده ای از مردان اهل حق در جمع دینی یعنی جم خانه بر گذار میشود و اشیاء زیر از ضروریات است :

۱- يك عدد جوز بویا که بوسیله سید طی تشریفات شکسته میشود .
 ۲- يك تکه پارچه سفید بطول يك هتر بنام شد باید کسی که سر سپرده میشود بگردن به بندد .

۳- مقدار نیاز اگر نبات یا قند باشد بهتر است .

۴- يك قربان یا خدمت (يك عدد خروس یا يك من برنج طبخ شده)

۵- مبلغی معادل دو مثقال نقره خالص .

۶- يك عدد سکه محمدی یا غیر آن .

۷- يك چاقو یا کارد برای بریدن سر جوز و ریز ریز کردن آن .

۱- جالب است داشتن پادشاه و پیر و دلیل در دین ایران قدیم (زرتشت)

قریب به همین مضمون وجود داشته در صد در نشر در ۲۶ (از کتب زرتشتی) میخوانیم .

پس از تشکیل جم و آماده بودن اشیاء فوق ، جانشین پیر ازلی یعنی سیدی از خاندانها ، با جانشین دلیل ازلی یعنی کسی که از دودمان دیلان خاندانها است در جم حاضر میشوند ، شخصی که میخواهد سر بسپارد اگر ذکور و کبیر و ممیز باشد شخصاً در جم حاضر میشود ، والا ولی او حاضر خواهد شد . سپس آداب مخصوص توسط سید (پیر) بجا آورده میشود . (۱)

آنچه نزد اهل حق مقدس است

اهل حق پنج چیز مقدس مخصوص بخود دارند :

۱- بیابس ۲- کلام سرانجام ۳- جم و جمخانه ۴- نذرو نیاز
۵- شرط و اقرار .

۱- بیابس بمعنای عهد و میثاق بین خالق و مخلوق ، و معتقدند خدا هفت بار با مخلوق خویش پیمان بسته است .

۱- بیابس خداوندگاری : نخستین عهد و میثاق خدا با فرشتگان هفتگانه یا اولین هفت تن .

۲- بیابس جان

۳- بیابس بنی جان : معتقدند حضرت حق از آتش دو طایفه بنام-جان و بنی جان آفرید ، چون بذات هفت تن ایمان نیاوردند نابود شدند .

۴- بیابس آدم ابوالبشر : عهد و میثاق حق با آدم علیه السلام .

۵- بیابس پیامبران : عهد و میثاق با پیغمبران تا ختم انبیاء محمد مصطفی ص .

۶- بیابس ساج ناری (۲) : تجدید عهد و میثاق با پیران حقیقت در زیر ساج نار .

۱- برای اطلاع بیشتر از آداب سرسپردن به برهان الحق رجوع شود .

۲- ساج باصطلاح کردی تابه نان پزی است و نار لغت عربی بمعنی آتش یعنی تابه نان پزی روی آتش و باصطلاح اهل حق چشمه خورشید یا چشمه نور و مجازاً مکان نورانی که در آنجا مردان حق با پادشاه حقیقت (علی) تجدید عهد نموده اند .

۷- بیابس پردیوری (۱) آخرین عهد و میثاق که در زمان سلطان اسحق با پیروان حقیقت در مجلی بنام پر دیور کنار رودخانه سیروان که قبله اهل حق است بسته شد و برای جماعت اهل حق مؤبداً تغییر و تبدیل و تفسیر و تأویل ناپذیر است هر کس از ارکان آن تجاوز نماید اهل حق خوانده نمیشود. « (۲)

۲- کلام سرانجام

کلام مجموعه اشعار موزون ده هجائی است بگویش گورانی شامل رموز و اشارات مذهبی و شهادت های دون بدون پیران اهل حق که بزبان کردی سروده شده. شهادت دون بدون عبارت از این است که هر پیر از اموری که قبل از وی رخ داده اطلاع میدهد و تمام حوادث قبلی را منظمأ بیان میکند و چون سعی میشود عقاید خود را از دیگران پنهان کنند، اغلب مضامین و استعارات کلاهها پیچیده و مرموز میباشد.

کلام در جم و هنگام نیاز با آهنگ مخصوص و بهمراهی طنبور (ساز مقدس اهل حق) خوانده میشود.

کلام سرانجام یا کلام خزانه که کلام پردیوری نیز مینامند در مقام تشبیه بمثابة قرآن نزد اهل حق مقدس است. این کلام مجموعه دستورات مذهبی و اجتماعی است از دوره شاه خوشین و بابا ناوس و سلطان اسحق که بزبان کردی اورامی سروده شده و گفتاری که از سایر بزرگان اهل حق بعد از سلطان اسحق بجا مانده است در مرتبه دوم از کلام سرانجام قرار دارند.

۳- جم و جمخانه

جم یعنی اجتماع جماعتی از مردان حق برای عبادت که نده آنها نباید کمتر از سه نفر باشد.

شرط شرکت در جم عبارت است از :

- ذکور باشد.

۱- پردیزبان کردی یعنی پل، ای ودر یعنی اینطرف. بیابس پردیوری

یعنی بیابس اینطرف پل.

۲- برهان الحق ص ۴۰

- به یکی از خاندانهای حقیقت سر سپرده باشد.
- رشید و عاقل باشد
- بقصد عبادت و بندگی خدا باشد.
- کمر بندی از روی لباس ببندد . زیرا رشته اتحاد و مودت جم نشین است - و کمر همت بستن جهت عبادت و خدمت بمردم است - و هر بنده ای در حضور مولایش باید شرط ادب بجا آورد .
- باید با کمال فروتنی با گفتن یا علی وارد شود .
- عبادت در جم با ذکر خفی یا جلی انجام میشود و اذکار جلی آنها علی علی و حق - حق است که با آهنگ طنبور همراه میباشد .
- جمخانه (جمع خانه) محل عبادت و اجتماع مردان حق برای مناسک دین است. در مسلک اهل حق زنها اجازه ورود به جم ندارند ولی میتوانند با اجازه صاحب جم در پشت پرده که حایل بین آنها و مردان است در آداب و مراسم جمخانه شرکت جویند کسانی که خارج از مسلک اهل حق اند حق ورود به جم و شرکت در مناسک دینی آنها ندارند. (۱)

۴- نذر و نیاز

از واجبات مذهب اهل حق که هر کس باید در ظرف هفته یا ماه یا فصل و یا سال یکمرتبه بجای آورد نذریا کردار است . کردار یعنی قربان کردن حیوان و طبع آن بر طبق دستور بلوری که استخوانهایش شکسته نشود و یا خوراکی هائی که پروان حق برای خدا در جمخانه بقانون خود دعا خوانده صرف مینمایند .

آنچه يك نفر اهل حق میتواند بنام حق نذر کند عبارت است از:

چیز است هفت قربانی خونی و هفت قربانی بدون خون .

قربانی خونی:

- ۱- گاو یا گاو وحشی .
- ۲- گوسفند .
- ۳- گوسفند وحشی (کله زرده) .

۱- برای اطلاع بیشتر از آداب جم و جمخانه رجوع کنید به پیرهان الحق.

۴- خروس .

۵- شتر .

۶- انار .

۷- هندوانه .

چون آب انار و هندوانه برنگ خون است جزو قربانی خونی محسوب اند.

قربانی بدون خون :

۱- جوزبویا .

۲- شکر .

۳- نان قندی .

۴- نمک .

۵- بادام .

۶- ماهی سرخ شده .

۷- قاوت (ترکیبی از آرد گندم - جو - عدس - ماش - ذرت - نخود -

برنج یا ارزن بو داده و مخلوط باشکر .)

وهر اهل حق اعم از گدا و دولت مند موظف است به کردار اقدام کند، کسی که ثروتمند است میتواند گاو قربان کند و طبقات متوسط گوسفند و افراد کم درآمد خروس یا نانی بنام کرده که باروغن درست میکنند که بمنزله قربان است و اگر فقیر باشد میتواند يك دانه جوزبویا برسم قربان بدهد . از آداب قربانی اینکه چاقو یا کاردی که با آن قربان میکنند باید تیز باشد. قربانی از جنس مذکر باشد . سن گاو ، شتر و گوسفند کمتر از یکسال و سن خروس کمتر از شش ماه نباشد ، بی عیب باشند . هفت عضو را که هفت حرام گویند از آن جدا کنند . پس از پاك کردن مابقی را یکجا در دیگی بپزند و هیچ چیز حتی نمک بآن نیافزایند .

از آداب قربانی خواندن دعای نذر - دعای تیغ - دعای سفره و دعای رخصت است بوسیله سید یا نایب او بگوش کردی که بنام هفت تن ختم میشود .

« و اشاره شاه . و شرط پیر بنیامین . و ردای پیر داود . »

« و قلم زرین پیرموسی . و خدمت پاك خاتونه رمز بار . »

« و ناز ایوت هشیار . و ناز ملك طيار يا (ناز شاه زاده ابراهيم .
 و ناز شاه يادگار) اول يار آخر يار . و حکم ،
 « عزيز شاه خاوندگار . »
 در دعای سفره قبل از نام هفت تن اضافه میشود « سفره سلطان - نفس
 مردان . جمع چلننان »

در دعای تیغ نیز میگویند « تیغ برا . نفس گیرا . و اشاره شاه .
 دعای رخصت نیز با این عبارات ختم میگردد:
 « قاپی جمع گشاد و امر استاد . جم نشین آزاد . راه رهروان .
 « بقای جاودان . سر پیران ، کرم مهدی صاحب زمان . اول ،
 « یار آخر یار بحکم عزیز شاه خاوندگار . »

پس از ختم دعاهاى چهار گانه سفره و خوان را از جم بیرون برده
 بلافاصله آب چرخ جم را برای نوشیدن به جم میآورند و هر کس يك قطره از
 آن بعنوان تبرک می نوشد. (۱)

۵- شرط و اقرار

در نظر اهل حق شرط و اقرار عبارت است از ایمان داشتن به آفرینش
 جهان بنا بر گفتار بزرگان اهل حق و اعتقاد به قرار گرفتن کره زمین بر شاخ
 گاو و گاو بر ماهی و ماهی بر حجر که در نظر آنها از جمله رموز معنای خلقت
 جهان است .

« گاورا بشرط و ماهی را باقرار و حجر را به بیابس میثاق ازلی و ابدي
 تعبیر کرده اند ، دوم ایمان و اقرار داشتن به اساس بیابس پردیوری که با ظهور
 سلطان اسحق پیمان خدا با بشر تجدید گردیده است .

« بنیام تو پیر شاهی
 « بدی چنیشان لفظ گواهی
 « و اقرار میوم خواهی نخواهی
 رهنمای یاران تو پیر شاهی ،
 چه لوح و قلم چه گاو تاماهی ،
 ماروم او بساط ذیل روشنائی » (۲)
 ناتمام

۱- برای اطلاع بیشتر از آداب نذر و نیاز رجوع کنید به برهان الحق .

۲- بنیامین تو پیر شاهی
 بیاران بالفظ شرط گواهی دهید
 و اقرار میکنم خواهی نا خواهی
 رهنمای یاران تو پیر شاهی
 از لوح و قلم تا گاو و ماهی
 با آنچه بنیانش بر روشنائی است